

Szombat és/vagy vasárnap

Az előadás elsősorban a Tízparancsolat negyedik rendelkezéséhez kapcsolódik, amelynek közismertebb formája így hangzik:

Emlékezz meg a szombatnapról, hogy megszenteld azt. Hat napon át munkálkodj, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az ÚRnak a te Istenednek szombatja. Semmi dolgot ne tégy azon se te magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se barmod, se jövevényed, aki kapuidon belül van. Mert hat napon teremtette az ÚR az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megnyugodott. Azért megáldotta az ÚR a szombat napját, és megszentelte azt. (2Móz 20:8-11)

Ezt a parancsolatot a Heidelbergi Káté 103. kérdés-válasza a következőképpen magyarázza:

Mit követel Isten a negyedik parancsolatban? Először azt, hogy az igehirdetést és az iskolákat fenntartsák, és én különösen ünnepnapokon Isten gyülekezetébe szorgalmasan eljárjak, Isten Igéjét tanuljam, a szent sákramentumokkal éljek; az Urat a szentek közösségében segítségül hívjam, és Krisztus szerint adakozzam. Továbbá, hogy gonosz cselekedeteimmel felhagyjak, engedvén, hogy az Úr végezze bennem Szentlelke által a maga munkáját, és így az örökkévaló ünnepet már e földi életben elkezdjem.

Különböző káté-kiadásokban a negyedik parancsolat szövegében a „szombat” helyett „nyugalomnap” jelenik meg. Ugyanezt az utat választja az 1990-ben megjelent Újfordítású Biblia is, amely a héber *sabbát* kifejezést 2Móz 20-ban „nyugalomnap”-nak fordítja.¹ A Heidelbergi Káté idén megjelent új fordítása visszatér a „szombat” variációhoz, de a fordítóknak éppen ezen döntése miatt alakult ki parázs vita különböző fórumokon.² És itt már egyszerre belecsöppentünk a mai témánk kellős közepébe. Mert nyilvánvaló, hogy a „szombat vagy nyugalomnap”-probléma már túlnő a nyelvi kereteken. A *sabbát* = „szombat” fordítás ellen pusztán nyelvészeti szempontból semmiféle kifogás nem hozható fel: a Biblia korában *sabbátnak* nevezett hetedik nap megfelel a magyar „szombatnak” (még etimológiailag is); a fordítás így teljesen korrekt lenne.³ A „nyugalomnap” variációra való áttérést teológiai okok indokolták: tudniillik ezzel a változtatással már könnyebbé válik az, hogy a „nyugalomnap”-ra vonatkozó bibliai rendelkezést szombat helyett a vasár-

---

¹ A hozzáférhető próbakiadások alapján arra következtethetünk, hogy ezen a tényálláson a Revideált Újfordítás sem akar változtatni.

² Vö. [semper_ref](#) levelezőlista.

³ Furcsa módon a Tízparancsolat szövegétől eltekintve minden más helyen a „szombat” szó áll a héber *sabbát* helyén a protestáns újfordítású Bibliában.

napra vonatkoztassuk. Amikor azonban a Biblia szövegét teológiai – vagy csúnyább szóval: ideológiai – okok miatt módosítjuk, egyértelműen igen veszélyes területre érkezünk. Vajon megengedhetjük-e magunknak ezt a „ráolvasást” (különösen a sola scriptura-elv örököséiként)? Vagy, hogy a probléma súlyát provokatív kérdés formájában érzékeltessem: Vajon a negyedik parancsolatnak a sabbát megszentelésére vonatkozó rendelkezése összefüggésbe hozható-e a vasárnap megünneplésével? Másként fogalmazva: lehet-e a szombat / vasárnap egymás alternatívája? Lehet-e így föltenni a kérdést, hogy melyik a helyes: a szombat vagy a vasárnap megünneplése?

Mielőtt a tévtanítás sanda gyanújával kikapcsolnák a mikrofont, gyorsan helybenhagyom költői kérdésemet: nem lehet. Az alábbiakban ezt fogom valamivel alaposabban is megindokolni. Az előadásban először a szombat-vasárnap dilemmájának eredetére mutatok rá, az idői keret miatt főként a keresztyén egyház kezdeti stádiumaiban, az Újszövetségben és az azt követő két évszázadban. Az előadás második részében a negyedik parancsolat és a vasárnap kapcsolatának kérdését fogom megvizsgálni.

I.

Ezt a rövid újszövetségi és egyháztörténeti áttekintést egy közhelynek számító megállapítással kezdem: az első keresztyének zsidók voltak, a nagy tanítómestert, Jézust is beleértve. Jézus célja a kezdet kezdetén az volt, hogy *Izrael* eltévedt juhait egybegyűjtse. Az evangéliumok lépten-nyomon arról szólnak, hogy a Mester zsidó tanítókkal vitázik a zsidó hitet és vallást érintő kérdésekről, s tanításának, gyógyítási csodáinak elsősorban *Izrael* népe körében van jelentősége.⁴ A nem zsidó származásúak (pl. a szíró-föníciai asszony) meglehetősen marginális szereplők az evangéliumokban. Csupán a feltámadás után hangzik el a parancs: „tegyetek tanítvánná *minden* népet...”, és még itt is fontos a sorrend: Jeruzsálem, Samária és a föld végső határai. Később is, az Apostolok cselekedeteiben is annak vagyunk a tanúi, hogy az evangéliumot először zsidóknak hirdetik, és innen származnak az első Krisztus-hívők, a gyülekezet megalapítói. Az ApCsel 2 szerint pünkösdkor megtért 2000 ember is – bár a világ különböző tájairól gyűlt össze – mégis származását tekintve diaszpórában élő zsidó, aki épp egy zsidó vallási ünnep megünneplésére érkezett Jeruzsálembe. Mondhatjuk így: a keresztyénség kezdet-

---

⁴ Vö. „pogányok útjára ne menjetelek...” (Mt 10:5).

ben egy zsidóságban belüli irányzat volt. Egy Krisztusban-hívó jeruzsálemi keresztyén ugyanúgy ragaszkodott a zsidó törvényekhez, templomhoz, szokásokhoz, mint bármelyik más, pl. a farizeusi kegyességi irányzathoz tartozó zsidó ember. Az ugyancsak zsidó származású és keresztyénné lett Pál apostolról pl. azt olvassuk, hogy még áldozatot is mutatott be a tisztulásáért (ApCsel 21:26), hogy a jeruzsálemi zsidó-keresztyéneket meggyőzze arról, hogy ő nem szakadt el a Mózesi törvényektől.

Miben voltak mégis másak az első keresztyének? Egyetlen tekintetben: a zsidó-keresztyének a zsidóságban várt messiást konkrétan Jézussal, a József fiával azonosították, és a Biblia (=Ószövetség) értelmezésében ezt a tanítómestert követték (s nem egy másikat, pl. Hillél vagy Sammaj rabbikat).

Miért fontos ez a kiindulópont? Azért mert indulásból tisztáz egy hozzáállást az Ószövetséghez, és ezen belül konkrétan a negyedik parancsolathoz. Igaz ugyan, hogy Jézus sabbát-értelmezésében vannak eltérések, ha azokat más korabeli zsidó szemléletekkel vetjük össze,⁵ de Jézus maga nem tanítja azt, hogy a sabbát megünneplésére (vagy bármely más ószövetségi törvény megtartására) nem lenne szükség. Mivel Jézus és hallgatósága zsidó volt, abszurdum lenne ilyesmit elvárni vagy feltételezni. A mózesi törvény értelmezése kapcsán Jézus ugyan sok újdonságot hoz, de ezek nem a mózesi törvények feloldásai, hanem valójában inkább a mózesinél radikálisabb előírások.⁶ Jézustól tehát fölöslegesen várnánk azt, hogy föloldja a negyedik parancsolat sabbát-megünneplésére vonatkozó kötelezettségét. Eszébe nem jutott ilyesmi.

Hol válik kérdéssé a sabbát-megünneplése? Ott ahol Krisztus-hit túlnő a korábbi kereteken és elkezd a júdai, galileai és hellenista zsidóságban túl, a zsinagógán túl terjedni. Abban a pillanatban, ahogy a pogányok bekerülnek a képbe, kérdéssé válik az, hogy milyen törvény szerint kell élni ezeknek az új Krisztus-hívóknak? Az ApCsel 15 jelzi azt, hogy ezt a kérdést már egészen korán tisztázni kellett. A zsidó-keresztyének közül ugyanis némelyek késztetést éreztek arra, hogy a Krisztus-hittel együtt az egész (általuk tisztelt) zsidó hagyományt érvényesítsék a pogányokból lett Krisztus-követőkre is. Ennek a kérdésnek a tisztá-

---

⁵ Pl. „a szabad-e szombatnapon jót tenni?” kérdésre a Jézus korabeli zsidó kazuisztikától eléggé eltérő válaszokat ad.

⁶ Kiváló példa erre a Hegyi Beszéd tanítása, amely rávilágít arra, hogy Jézus nemcsak újraértelmezi a törvényt, hanem radikalizálja is azt. Az egyes kihágásokat nem csupán a tettelegesség szintjén kezeli, hanem már a szándékot is a törvény áthágásának tartja.

zására hívják össze az első „zsinatot”, amelyen viszont egy meglepő határozat születik. Arra a következtetésre jutnak, hogy nem kell a pogányokból lett keresztyének nyakába olyan „igát” akasztani, amelyről időközben kiderült, hogy a zsidók sem képesek elhordozni. Az apostoli döntés értelmében a pogányokból lett keresztyének törvénye mindössze ennyi: óvakodjanak a bálványoktól, a paráznaságtól, a fúlva meghalt állattól és a vér evésétől. Most nincs idő kitérni arra, hogy miért pontosan ezeket tekintették fontosnak, miért volt olyan jelentős pl. a „fúlva meghalt állat” evésének tiltása, s miért nem emelnek be ide számkra ennél sokkal lényegesebbnek tűnő ószövetségi passzusokat.⁷ Ami témánk szempontjából mindennél fontosabb: a pogányokból lett keresztyéneket *nem kötelezték* a sabbát megünneplésére.

Ez a döntés abban a konkrét helyzetben az apostolok és a palesztinai zsidó-keresztyének többsége számára elfogadható volt, de nem volt mindenki számára megnyugtató. Ez lehet a magyarázat arra, hogy az újszövetségi levelekben később mégis arról olvasunk, hogy némely „bujtogatók” (Gal 5:12) a Galácia tartományában élő pogányokból lett keresztyéneket is a zsidó sabbát, újhord, és más ünnepek megtartására, sőt a körülmetélkedésre ösztönzik (Gal 4:10), amit Pál apostol határozottan elítél. Hasonló feszültségekről hallunk a Római gyülekezetben is, ahol némelyek a gyülekezetben „egyik napot különbnek tartják a másiknál”, mások pedig „minden napot egyformának tartanak”. (A római gyülekezet zsidó-keresztyénekből és pogány-keresztyénekből állt.) Pál apostol a vegyes római gyülekezetben teljesen szabadon kezeli ezt a kérdést: ki-ki saját meggyőződése szerint cselekedjen, de szabályokat előírni másoknak senkinek

---

⁷ Úgy tűnik, hogy itt egyrészt a Noénak (s ezáltal a világ lakosságának) adott egykori 1Móz 9:3-4-ből ismert törvénynek egy adaptációjával van dolgunk. Ezt az előírást a bálványimádás és a paráznaság tiltásával egészíti ki a zsinat. A zsidó ember számára a pogányok főként e kettőről voltak híresek. A bálványimádás problémája eleve ott volt minden nem zsidó származású embernél. A paráznaság részben összefüggött ezzel. Hangsúlyozni kell, hogy itt az Antiókhiaiban történt események készítették a tanítványokat egy minimális keresztyén etikai rendszer kidolgozására. Antiókhia Kánaántól északra fekszik, s ez a régió ismert volt termékenység-kultuszáról. A paráznaságnak feltehetően van egy ehhez fűződő konkrét háttere is. Ezzel együtt az is világos, hogy a „ne ölj, ne lopj, stb.” parancsok, polgári jelentőségű törvények külön kiemelésére nem volt szükség, mert ezeket nemcsak zsidó körökben tekintették normatív jellegű előírásoknak. A fúlva meghalt állat és vér evésének tilalma összetartozik, s mindkettő ahhoz a zsidóságban is ismert képzethez tartozik, hogy a „lelket” nem szabad megenni (a fúlva meghalt állatban ott volt még a lelket jelképező vér). Ez az egyetlen rituális kérdés, amelyet a pogányok számára is kötelezővé tettek.

nincs joga (Róma 14:5-6).⁸ Ebben az esetben nemcsak azt kell hangsúlyoznunk, hogy a pogány-keresztények számára nem volt előírt sabbát-ünnep, hanem azt is, hogy *semmilyen* előírt ünnep nem volt: vasárnap sem!

Hogy kerül be a vasárnap a képbe? Erre nézve nincs egyértelmű információnk, de sejtéseink vannak. Vasárnap a hét első napja, Jézus feltámadásának az ünnepe. Az egyébként sabbátot ünneplő jeruzsálemi zsidó-keresztény közösségről többször is olvassuk azt, hogy nemcsak a hetedik napon, hanem a hét első napján is együtt vannak.⁹ Az evangéliumok közül mindegyik kiemelt figyelmet szentel annak, hogy a hét első napjáról beszéljen. Feltehetően azért, mert akkor és abban a közösségben, amikor és akinek az evangélium íródik, a hét első napja már egy ismert gyülekezési alkalom volt.¹⁰ A második századi iratokban a Római birodalom területén sokfelé egyszerre bukkan fel a hét első napjának, a vasárnapnak a megünneplésére vonatkozó utalás.¹¹ Ez a hirtelen mindenütt megjelenő evidencia a hét első napjának megünneplését illetően arra enged következtetni, hogy valóban egy nagyon korai, erősen a kereszténység kezdeti stádiumaihoz kötődő szokásról van szó, amely magától értetődően beivódik a keresztény vallásgyakorlatba.¹² Hangsúlyoznunk kell viszont, hogy az Újszövetség sehol nem írja elő törvényként a vasárnap megünneplésének a kötelezettségét.

A szombat/vasárnap megünneplésének a kérdése az Újszövetség utáni korai egyház időszakában is többször előkerül. A hetednapi sabbát-ünnepre való késztetést a második századi keresztény gyülekezetek vezetői is judaizáló külső hatásoknak tu-

---

⁸ J. Douma a Róm 14:5-6-t az étkezéssel összefüggésben értelmezi, és a napokat a böjti napokra vonatkoztatja (*Tízparancsolat*, 104). De érvelése nem meggyőző.

⁹ Mt 28:1; Mk 16:2.9; Lk 24:1; Jn 20:1.19. Vö. még ApCsel 20:7; 1Kor 16:2.

¹⁰ ApCsel 20:7; 1 Kor 16:2. A „hét első napja” kifejezés megjelenését nehéz lenne e helyeken indokolni, hacsak a szerző nem hangsúlyozásképpen tette volna be.

¹¹ A Didaché, a Kr.u. 100-150 közötti időszakra datált korai egyházi irat, amely a keresztény gyülekezetek istentiszteleti rendjének legkorábbi dokumentuma ezt írja (Didaché 14): „Az Úr napján gyűljetek egybe, törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát, előtte tegyetek bűnvallomást, hogy tiszta legyen áldozatotok.” Tertullianus korára (Kr. u. 200) pedig a vasárnap ünneplése a keresztények egyik ismertetőjelévé vált (vö. Douma, *Tízparancsolat*, 107).

¹² Ez a rendszeres gyülekezés feltehetően a zsinagógai zsidó istentiszteleti rend ismeretében alakul ki. Az első keresztények nemcsak a bibliaolvasást és magyarázatot, nemcsak az imát és éneklést ültetik át a keresztény liturgiába, hanem az alkalmi (vasárnaponkénti) összegyülekezés, mint az istentisztelet formai eleme, ide vezethető vissza.

lajdonítják, a zsidósághoz való visszatérésként értékelik, és egyértelműen elutasítják. Kr. u. 321-ben Nagy Konstantin keresztyén hitre tért császár a vasárnapot hivatalosan is a római birodalom szabadnapjává teszi. Ezzel együtt, egyházi vonalon már olyan dokumentumokat is ismerünk a negyedik században, amelyekben határozottan *megtiltják* (!) a hetedik nap megünnepelését keresztyén közösségekben.¹³ Az első századi gyülekezetek számára íródott Róma 14:5-6 meglehetősen szabad kezű javaslatával ellentétben (ti., hogy ki-kik maguk döntse el, hogy hogyan viszonyulnak a nap megszenteléséhez) ez a tiltás már radikális fejlemény volt.

E mögött nem csupán teológiai érvek állnak, hanem társadalmi szempontból is magyarázható. A keresztyénségen belül a zsidóságból való áttérés, az ún. zsidó-keresztyénség gyakorlatilag megszűnt. A sabbát-ünnepelés (a körülmetélkedéssel együtt) identitást meghatározó elemként szorosan a zsidósághoz kapcsolódott.¹⁴ A sabbáttól való elhatárolódás volt egyik módja annak, ahogy a keresztyénség önmagát definiálta. Mi azok vagyunk, akik a sabbátot nem ünneplik.

Érdekes volt viszont a szombat/vasárnap teológiai kérdésként való feldolgozása is. Ugyanis a II. században jelenik meg először az a gondolat, hogy a vasárnap ünnepelését a szombat összefüggésében, annak alternatívájaként, ellentétéként tárgyalják. Barnabás levele szerint (kel. Kr.u. 100-200 között) a sabbát ünnepelése nem kedves Istennek. „Ünnepeljük ezért örömmel a nyolcadik napot, amelyen Jézus is feltámadt a halottaiból, és megjelent és felment a mennyekbe” (15. fejezet). Hasonlóképpen vélekedik Antiókhiai Ignáciosz (Kr.u. 50-110) a Magnéziaiakhoz írt levelében (9. rész): „ha tehát azok, akik a régi életrendben nevelkedtek, eljutottak a remény újdonságára, ne a szombatot tartsák, hanem éljenek az Úr napja szerint, amely napon felkelt életünk általa és halála által...”. Alexandriai Kelemen szerint (megh. 215) a hetednapos sabbát előkészület a 8. napra, az igazi ünnepre, Krisztus feltámadására, aki a teremtés kezdete és az emberiség világossága.¹⁵

---

¹³ Vö. pl. Jeruzsálemi Kürillosz, *Katechétikai előadások* 4.37 (Kr.u. 350 körül). Ennek ellenére Szozomenosz ötödik századi egyház-történetíró arról beszél, hogy még az ötödik században is némelyek a szombatot, mások a vasárnapot ünnepezték.

¹⁴ Vö. 2Móz 31:13; 35:2. Lásd később Jubileumok 2:19.

¹⁵ Egyértelmű, hogy a nyolcadik nap itt is azonos az első nappal, azzal amelynél Isten „kezdetben” teremtette az eget és a földet, is azt mondta, hogy „legyen világosság” (1Móz 1:1-3). Kelemen tehát a sabbát-eredethez (1Móz

A sabbát-ünneplés eltörlése mögött az az óegyházi teológiai szemlélet húzódik meg, hogy a szombat par excellence a zsidóságot, a zsidó vallást, a régi rendet, a régi, mózesi szövetséget jelképezi (Jubileumok 2:19). Így a sabbát elmúlása és a vasárnap megjelenése teológiailag az árnyék utáni fény felragyogását szimbolizálta.¹⁶ Bár a szombat-kérdés egy-egy időre elül, a történelem során néhányszor még különböző formákban megjelenik, mint pl. a 16. századi reformáció korában az erdélyi szombatosoknál, vagy a 19. században Amerikából induló hetednapos adventista mozgalomban.

Az előadás első felének végéhez érkeve összegezzük néhány fontos következtetésünket. (1) A Jézus korában és a jeruzsálemi keresztyén gyülekezetben a szombat megünneplése nem volt kérdés. Krisztus követői zsidók voltak, és az Ószövetséget minden törvényével együtt továbbra is ugyanolyan érvényesnek tekintették, mint annak előtte. Ezért Jézus vagy az első zsidó tanítványok szombat-ünneplése nem jelent minden további nélkül egy követendő paradigmát a későbbi pogány-keresztyén gyülekezetekre nézve. (2) A szombat-ünneplés ott kezdett problémává válni, ahol a keresztyénség átkerül egy, a zsidó hagyományt nem ismerő kontextusba, a pogány-keresztyének világába. A sabbát-ünnep visszautasítása itt a zsidóságtól való elhatárolódás jele volt. (3) Az első században, Pál apostol korában a szombat megünneplése még teljesen szubjektíven kezelt kérdés volt. Később azonban már határozottabban elutasítják. (4) Feltehetően ezzel az elutasítással párhuzamosan, már egészen korán, a második században megjelenik egy olyan tendencia, hogy a Krisztus feltámadása óta keresztyén gyülekezési napként ismert vasárnap ugyancsak egy, a keresztyén identitást meghatározó jellé válik. A vasárnap ettől kezdve már nem egy, a sabbáttól független keresztyén gyülekezési alkalom, hanem a sabbáttal ellentétbe állított, az új rendet¹⁷ jelképező szimbólummá válik.

II.

Ha tehát a kérdést úgy tesszük fel, hogy *kell-e* ünnepelni a keresztyén egyházban a szombatot, az Újszövetség tanítása a korai

---

2:1-3) hasonló eredetről beszél a vasárnapra vonatkozóan is. Hasonlóképpen később 345 körül Athanásziosz is (*A sabbátról és a körülmetélkedésről* 3).

¹⁶ Gyakori az arra való hivatkozás, hogy a Mózes előtti szent atyák (pl. Ábrahám) istenfélő létük ellenére nem a mózesi törvénynek megfelelően éltek. (Euszébiosz, *Egyháztörténet*, 1.4.8).

¹⁷ Vö. új teremtés, Alexandriai Kelemen és Athanásziosz.

egyházi hagyománnyal együtt erre elég világosan válaszol: nem kell. Ehhez Pál hozzáteszi, hogy a zsidó keresztyéneknek szabad továbbra is sabbátot tartani. Ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy *kell-e* az egyháznak vasárnapot ünnepelni, az adatok alapján ugyancsak azt mondhatjuk: nem kell, nincs parancsban előírva, de lehet. A vasárnap ünneppé válását nem konkrét isteni parancs, hanem egy hagyomány alakítja.¹⁸

De vajon a negyedik parancsolat összefüggésbe hozható-e a vasárnap megünneplésével? A fenti áttekintésből világosan látszik az, hogy sem az újszövetségi iratok, sem a korai egyházi iratok nem kapcsolják össze a vasárnap ünneplését a negyedik parancsolattal. Még akkor is, amikor az atyák a vasárnapi ünnep számára valamiféle teológiai eredőt, aitiológiát keresnek, még ott is, ahol amellet érvelnek, hogy a szombat helyére a Krisztust követők egyházában a vasárnap került, ez utóbbi megünneplését nem a negyedik parancsolattal kapcsolják össze, hanem az 1Móz 2:1-3 alapján, a teremtéstörténet összefüggésben tárgyalják. Azt mondják, hogy a szombat a teremtés lezárása volt. Így ünnepték azt a zsidók. Ezzel szemben a keresztyének az új teremtés ünnepét ülik (első vagy nyolcadik nap). A negyedik parancsolat ünneplésre vonatkozó előírása, a „semmi dolgot ne tégy azon” nem játszik szerepet a kezdeti szombat-vasárnap vitákban.¹⁹ Amikor Kr. u. 321-ben Nagy Konstantin hivatalosan ünnepnappá minősíti a vasárnapot, magától értetődően munkaszüneti nap is lesz. De ennek valójában kevés köze van a negyedik parancsolathoz. A vasárnapi munka kérdését a Kr.u. 360-ban tartott laodikeai zsinat érinti, amelynek 29. kánonjában ezt olvassuk: „A keresztyének ne júdaizáljanak, és ne legyenek tétlenek szombatnapon, hanem dolgozzanak azon a napon. De különösen tiszteljék az Úr napját, s *amennyiben lehetséges*, ne dolgozzanak azon, mert ők keresztyének.” Az „amennyiben lehetséges” kitétel elég világosan jelzi, hogy itt nem a mózesi törvény szigorú erejének kell érvényesülnie, hanem pragmatikus okai

---

¹⁸ Protestánsokként lehet, hogy furcsának tűnhet (valójában nem az!), de adott esetben a hagyomány is kijelentés-értékű. A zsidóságban megkülönböztették egymástól a háláchát, amely a konkrét isteni utasításokat tartalmazta és az aggadát, amely életminta volt, amely elbeszélés formájában adott egy követendő példát, egy közvetett parancsot.

¹⁹ Ez logikus is, hiszen a munkától való megnyugvás gondolata a teremtéstörténet összefüggésében a sabbát napnak az eleme (innen származtatja a negyedik parancsolat is 2Móz 20-ban). Az egyházatyák szemléletében ezt felváltó vasárnaphoz nem a megnyugvás, hanem az új teremtés, a világosság megjelenése kapcsolódik (lásd első teremtési nap).

vannak: a vasárnapi munkától való tartózkodás azt a célt szolgálja, hogy a hívek eljussanak a közös gyülekezeti alkalomra.

A reformáció korában Kálvin János az *Institutio* vonatkozó fejezetében (II/8)²⁰ hármast lát a negyedik parancsban:

- (a) A munka beszüntetésére vonatkozó előírás nem csak – és elsősorban nem – szó szerint értendő, hanem a *lelki* megnyugvást, a testi vágyak megtagadását jelenti, és azt, hogy hagyjuk, hogy Isten végezze bennünk az ő munkáját ő igéje és lelke által.²¹
- (b) A szombat nap, mint konkrét időpont egy *jelkép*, amely az Istennel való örök ünnepre (örök sabbátra) utalt előre. Következésképpen a szombatnak vagy bármely más napnak (a vasárnapot is beleértve) a babonás megtartásától a keresztyéneknek tartózkodniuk kell. Nem a napon van a lényeg. Sőt! A legjobb lenne minden napot az Úrnak szentelni,²² de ez az emberi erőtlenség miatt nem kivitelezhető. Éppen ezért, pragmatikus (és nem vallási) okokból van szükség egy konkrét nap meghatározására: ti. azért, hogy legyen egy *rend* a gyülekezetben.²³ A nap tehát „egy szükséges eszköz az egyházban való rend fenntartására”. De hozzáteszi: „Én az olyan egyházakat sem ítélném el, melyek összejöveteleikre más ünnepélyes napokat jelölnének ki [ti. mint a vasárnap], csak a babonáságtól mentesek legyenek.”
- (c) Harmadsorban, a jelképes és lelki értelmén túl a negyedik parancsolat *fizikai* vonatkozásainak komolyan vételét is sürgeti, ti. nemcsak az uraknak, hanem a szolgálknak is időt kell engedni a pihenésre. A munkaszünetre vonatkozó előírás nem öncélú (mint ahogy azt pl. a kései zsidóságban értelmezték), hanem azért és annyiban van szükség erre, amennyiben az „a szent buzgóságtól és az elmélkedéstől” tartana távol.

---

²⁰ Lásd Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*, I, 374-380.

²¹ Ebben Kálvin értelmezését meghatározza az az Ószövetség olvasására általában jellemző azon alapálláspontja, hogy az Ószövetség árnyékkép, amelyben a fizikai valóságok mögött valamiféle lelki értelmet kell keresnünk. Ez az értelmezés jelenik meg a Heidelbergi Káté negyedik parancsolat magyarázatában is, a fejelet második részében (HK 103).

²² „Az igazság nem elégszik meg egy napnak a megünneplésével, hanem életünk egész folyását kívánja...”

²³ A „rend” gondolata lépten-nyomon előbukkan Kálvin negyedik parancsolat-magyarázatában. A HK 103 magyarázata itt ismét közel áll Kálvin értelmezéséhez.

A negyedik parancs munkától való tartózkodásának ez a minde-
nekelőtt spirituális értelmezése közeli rokonságot mutat az új-
szövetségi és ógyházi írókkal, különösen Augustinusszal.²⁴ Au-
gustinus azt vallotta – s ezt látszólag Kálvin is átvette –, hogy
kilenc parancsolat esetében a szó szerinti magyarázatot kell kö-
vetni (pl. képtisztelet), de ennél az egynél a lelki értelmet kell
keresni. De Augustinusnak és Kálvinnak ezt a negyedik paranc-
solattal kivételező sajátos magyarázatát a későbbiekben több
oldalról is bírálókat éri. A puritanizmus és a radikálisabb protes-
táns körökben a negyedik parancsolatot a keresztyén egyházra
nézve is minden további nélkül érvényesnek tekintik, azzal a kü-
lönbséggel, hogy a vasárnapra vonatkoztatják. Ezeket a
radikalizáló vasárnap-ünnepléseket elsősorban társadalmi té-
nyezők indokolták,²⁵ de ott rejlett mögötte egy teológiai di-
lemma is: vajon helyes-e azt mondani, hogy a Tízparancsolat az
egyházra nézve továbbra is szó szerint érvényes, kivéve a ne-
gyedik parancsolatot?²⁶

A kritika véleményem szerint jogos volt, de a következtetés
nem. Jogos a kritika abban az értelemben, hogy a sabbát-tör-
vényben nincs konkrétan szó arról, hogy felhagyjunk gonoszsa-
gainkkal, s engedjük, hogy Isten végezze a munkáját bennünk.
Nem mintha ez nem lenne igaz, de ezt nem a negyedik paranc-
solatból lehet levezetni. A negyedik parancsolat a munkaszü-
netről szól.

De helytelen a következtetés abban a tekintetben, hogy a
negyedik parancsolatot minden további nélkül érvényesíteni
akarja az egyház életében. Milyen alapon? Ezt a szemléletet az
Újszövetség nem erősíti meg. Sőt, amint láttuk, a pogányokból
lett keresztyénekre nézve ApCsel 15 nem a Tízparancsolatot te-
szi kötelezővé, hanem néhány másik rendeletet ír elő.²⁷ Nyilván-

---

²⁴ Augustinustól származik az a gondolat, hogy a parancsolatban előírt pihe-
nés spirituális értelemben magyarázandó, és a bűnös cselekedetekkel való
felhagyást jelenti.

²⁵ Lásd erről J. I. Packer: *A megújulás teológiája. Bevezetés az angol puritanizmus
világába* (Puritán tanítók 4; Kolozsvár: Koinónia, 2000), 311-324. Vö. a West-
minsteri hitvallás sabbátra vonatkozó tanításával.

²⁶ Egyik konzervatív egyházi háttérű, kortárs holland etikus, Jochem Douma,
ezt a negyedik parancsolatot illető, véleménye szerint indokolatlan megkü-
lönbötését többször is Kálvin szemére veti. Vö. Douma: *Tízparancsolat*, 85-
123. Ideológiai szempontból érthető, de érvelését illetően következtelenség
az, hogy Douma jóval kevésbé kritikus a Kálvinéhoz hasonló szemléletet tük-
röző Heidelbergi Kátéval.

²⁷ A kora-keresztyén gyülekezeteknek küldött apostoli levelek használják
ugyan az Ószövetséget, s előírásait implicit módon érvényesnek tekinti a ke-
resztyén gyülekezetekre nézve is, de ezen belül nem tesznek kivételt a Tíz-
parancsolattal.

való, hogy az zsidó eredetű Ószövetség szent könyv értéke később a nem zsidó-keresztyén közösségekben is elismert volt, de nem lehet a Tízparancsolatot valamiféle speciális kánonnak tekinteni, amely mindenféle újraértelmezés nélkül átmenekíthető a keresztyén egyházba. A Tízparancsolat törvényei ugyanúgy az Ószövetség részei, mint a Mózes könyveiben olvasható más rendelkezések, s a keresztyén teológia szempontjából ugyanolyan újraértelmezés alá esnek. Véleményem szerint a Tízparancsolatnak ez a privilegizált, superkanonikus pozíciója volt az, amely a vasárnap ünneplését a munkaszünetnek a kérdésével bonyolította. Világos viszont, hogy a Tízparancsolat, mint ószövetségi irat lépten-nyomon magán hordozza a történelem jegeit. Az ilyen mondatok, mint „kihoztalak téged Egyiptom földjéről” (első parancsolat), „hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr ad neked” (ötödik parancsolat), vagy a szombat-törvény 5Móz 5 szerinti megfogalmazása „emlékezz meg, hogy szolgálta voltál Egyiptom földjén” mind sajátosan egy történeti kontextushoz kapcsolják a Tízparancsolatot. Ez így csak Izraelre volt érvényes. Ebben az összefüggésben az is világos, hogy az ünnepnapnak „szombat”-ként való rögzítése ugyanúgy egy történelmi konkrétum,²⁸ egy etnikumhoz (a zsidósághoz) kötődik, mint az, hogy „szolgálta voltál Egyiptom földjén”.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a keresztyén egyház számára a negyedik parancsolatnak nincs már értelme. Van, de mint minden Izraelhez kötődő törvény esetében, ez az értelem itt is relatív. A sabbát törvényének keresztyén teológiai értéke nem másabb, mint pl. az a rendelkezés, amelyet 3Móz 25-ben a szombatévről (minden hetedik évről), vagy a kürtölés évéről (minden hétszer hetedik évre következő esztendő) olvasunk. A negyedik parancsolat fogalmazásmódja alapján azt mondhatjuk, hogy a sabbát-törvény egy biológiai-szociális érzékenységtű törvény volt: pihenj, szusszanj fel,²⁹ ne dolgozz (a magad érdekében), ne dolgoztasd a szolgálodat és az állataidat sem. Tehát alapvetően *nem* vallásos törvény ez, mint az első három parancsolat.³⁰ A negyedik (a többi hattal együtt) már arról szól, ami az

---

²⁸ Vö. „jel ez közöttem és Izrael fiai között” (2Móz 31:13.17; Ezék 20:12). Ezék 31:16 az Izrael fiaival kötött örök szövetség jelének tekinti.

²⁹ Vö. 2Móz 31:27 szerint Isten is a teremtés után abbahagyta a munkát (*sábat*) is felszusszant (*náfas*). Ugyanígy Izraelnek is hat nap után abba kell hagyni a munkát és meg kell pihennie.

³⁰ Ezt a tézist a nap „Istennek szentelése” sem cáfolja. A kifejezés annyit jelent ebben az esetben, hogy azt teszi vele, amit Isten mond, az ember nem dolgozik, és nem dolgoztat. „Az Úrnak szentelt” kifejezés megjelenik még a zsengeáldozattal kapcsolatban is. Az Ószövetségből világos, hogy a zsenget úgy

emberért van (vö. Mk 2:27), nem arról, ami Istenért. Nos, ebben az értelemben, mint a teremtési rendet, az élet szabályos lüktetését fenntartó törvénynek továbbra is van értelme a keresztyén ember életében. Mint ahogy a kürtölés évében helyreállított családi birtokok egy humánus társadalom fenntartását szolgálták, és ebben a keresztyén ember és egyház (társadalom?) számára továbbra is üzenet-értékűek, érvényesek maradtak.

A törvényt annak lelke szerint értelmezni nem azonos a spirituális magyarázattal (mint fentebb Augustinusnál és részben Kálvinnál), hanem azt jelenti, hogy a konkrét formai keretek (sabbát) mögött megkeressük a törvényben levő isteni rációt, az elvet (mi célból?) a Jézus Hegyi Beszédében átörökített írásmagyarázati elvek mentén. Az így felismert igazságot, elvet, rációt pedig az egyház életében, annak új (és változó) keretei között újra aktualizáljuk, konkretizáljuk.

A keresztyén teológia szempontjából tehát teljesen indokolt a vasárnap ünneplését elválasztani a negyedik parancsolattól,³¹ ugyanis a kettő nincs összefüggésben egymással. A vasárnapot azért ünnepeljük, mert Krisztus ezen a napon támadt fel, és kezdettől fogva így ünnepelték ezt az ő tanítványai is. Nem azért ünnepeljük a vasárnapot, mert a negyedik parancsolat előírja, hogy a sabbát-napot meg kell szentelni. De a vasárnap ünneplésével együtt a negyedik parancsolatot sem hagyjuk figyelmen kívül: az embernek nemcsak lehetősége, hanem kötelessége is, hogy ügyeljen az Isten által felállított teremtési rendre, az életritmusra. Ezzel tartozik másoknak (családtagok, szolgák, jövevények, barmok), adósa önmagának, és Isten tulajdonaként valójában Teremtőjének is.

---

adták az Úrnak, hogy a szegények, kiszolgáltatottak megsegítésére fordították. R. de Vaux szerint a sabbát tulajdonképpen egyfajta „tized” (R. de Vaux, *Hoe het oude Israël leefde*, 2.423), a napoknak egy részét elkülöníti az ember egy, a szokványostól eltérő célra. Ma egy ilyen munkaszüneti rendelet a polgári törvény kategóriájába sorolandó. Nem szabad figyelmen kívül hagyunk azonban, hogy az ószövetségi társadalomban még nem válik el egymástól a polgári és vallásos törvénykezés, mindkettő isteni legitimációra történik. Az „Úrnak szentelés” nem valamiféle vallásos különös cselekedetet rejtett (pl. istentiszteletre való gyülekezés formájában megszentelni), hanem csupán annyit, hogy másképpen kell bánni ezzel, mint a többivel. Ennek értelmében nyilván vitathatóvá válik az, ahogy a Heidelbergi Káté két részre osztja a Tízparancsolatot, s a negyedik parancsolatot még az isteni tisztelet módjaihoz sorolja. Véleményem szerint ez csak közvetett formában igaz (ugyanúgy, ahogy az ember szülei iránti tisztelete *közvetett* módon Isten tisztelete is).

³¹ A Heidelbergi Káté 103. válasza sem kapcsolja össze a kettőt!